

Így képzeli *Edzardi* a Nibelung-monda eredetét és fejlődését, s tagadhatatlan, hogy felfogása szellemes és az egész mondai anyag beható ismeretén alapuló figyelemre méltó hypothezis, melyre különben nem sokára még bővebben visszatérek.

DR. HEINRICH G.

Geschichte der Karthager von *Otto Meltzer*. Erster Band. Berlin, Weidmann'sche Buchhandlung. 1879. VIII és 530 l.

Az előttünk fekvő munka ezen első kötetéből ítélve, szerző Karthago történetét oly alaposan és kimerítően tárgyalja, hogy műve az összes, e nevezetes állam történetét tárgyaló eddigi dolgozatokat messze túlhaladja. Az eddigi munkák, melyek Karthago egész történetével foglalkoznak, egyrészt sokkal kisebbek, még *Davis*nak művét is ide értve, másrészt pedig, az ókori népek történetére irányzott eredménytelen kutatás valóban bámulatatos eredményeinél fogva, elavultak és legalább részben hasznavehetetlenek, mint p. o. Böttcheré és Becker czikke az *Ersch és Gruber-féle Encyklopaediában*. Meltzer nagy szolgálatot tesz a tudománynak e művével, mely valósággal annyira hézagot pótló, hogy az ókori történet terén kevés van hozzá hasonló; a műnek belső becse pedig, ha itt ott tán más eredményt is várhatnánk, olyan, hogy bátran sorolható a jelenkori történelmi irodalom jelesebb termékei közé.

A szerző több mint tíz évi munka után fogott műve megírásához. Tekintve, hogy feladata sikeres megoldásához nem volt elegendő az eredeti forrásokat, t. i. az ókori írókat, ismernie, hanem hogy

ből: 'Egyszer azt mondta Gudrun (a németben Kriemhild) cselédjeihez, hogy nem lehet víg. Egy asszony kérdezte tőle, hogy mi búsitja? Gudrun azt felelte: 'Szerencsétlen álmaim voltak; az bántja szívemet; fejtsd meg az álmod, mely után kérdezősködjél.' Az asszony mondá: 'Mond meg nekem s ne vedd szívedre, mert az ember mindig bajról álmodik.' Gudrun felelé: 'Ez az én álmodom nem jelent vést. Azt álmodám, hogy szép sólymot láttam kezemen, melynek tollazata arany színű volt.' Az asszony mondá: 'Sokan hallottak szépségedről, bölcseségedről s neveltségedről: egy királyfi meg fogja kérni kezedet.' Gudrun felelé: 'Semmi dolog nem tetszett nekem jobbnak e sólyomnál, s mindenemet inkább hagynám, mint őt.' stb. Nem-e teljesen Kriemhild álma ez a Nibelung-ének elejéből (13. s kk.)? És alább Brynhild újra megfejti az álmod: Féryül nyered Sigurdot, bírni fogod, de hamar el fogod veszíteni (Nib. 14.). Ugyan ily feltűnő megegyezést találunk a XXXVI. és XXXVII. fejezetekben, melyek a Sigurd sógorainak vesztét Atli udvaránál tartalmazzák.

ép annyira jártasnak kellett lennie az ujabbkori tudományos irodalomban, a mennyiben ez Karthago történetére vonatkozik, el lehet mondani, hogy a szerző e tekintetben tökéletesen kiállja a legszigorúbb bírálatot. Mindazonáltal előadásában nem mutatkozik azon fáradság, melyet műve megírására fordított; nyelvezete és előadása egyszerű, folyékony és érdekes; inkább leplezi a munkát, melyet rá fordít, minthogy azt fitogtatná. Messzire terjedő specialis fejtegetéseknek nem engedett helyet az előadás szövegében, hanem az egész tudományos apparatust a könyv végén lévő jegyzetekbe foglalta össze, melyek a tárgyra vonatkozó irodalmat is feltüntetik; azt lehet mondani, hogy e tekintetben Curtius Ernő módszerét követte. — Fő érdeme azonban nem az anyag egybegyűjtésében és az előadás csinoságában, hanem kritikus eljárásában rejlik. A hol az írónak annyiféle apró, töredékes adattal, megbízhatlan hagyománnyal van dolga, ott csak az óvatos, kíméletlen kritika mutathatja meg, nem annyira azt, hogy mi az igaz, hanem azt, hogy mi a hamis. Szerzőnk is ott, hol nem tudta kideríteni a valódi tényállást, inkább ebben nyugadt meg, hogy sem holmi történetinek látszó hagyományt elfogadott volna. — Ez kiváltképen a Karthago alapításáról szóló mythosnál mutatkozik.

Az előttünk lévő első kötet Karthago külső fejlődésével és történetével foglalkozik és pedig a legrégebb időktől a Kr. előtti 306-ik évig, és e kötet képezi a műnek első könyvét, mely öt fejezetre oszlik.

Minthogy Karthago phoenicziai gyarmat volt, szerző az első fejezetben mintegy bevezetésül adja Phoeniczia rövid történetét és erre nézve azon igen fontos előnnyel bír a hírneves Movers felett, hogy az Aegyptologia teljesen megbízható eredményeit használhatja fel a phoenicziai kereskedés kezdetének meghatározásánál. Movers csak *tradíciók* alapján mondhatta — a nélkül azonban, hogy általános hitre talált volna — hogy a phoenicziai műveltség kezdete a Kr. előtti 15-ik századba teendő; szerző hivatkozik azon idegen népekből származó zsoldosokra, kik II. Ramses és II. Menephtah idejében az egyiptomi seregekben szolgáltak; habár a nevek magyarázatában eltérnek a competens tudósok, mégis bizonyos, hogy Sardinia, Sicilia, Tyrrhenia és más tartományok, valószínűleg az európai Görögország is, közlekedtek már Egyiptommal, annál inkább Phoeniczia. Nagyon fontos adatokkal szolgálnak azon hadjáratok, melyek folyama alatt a 18. dynastia fejedelmei egészen az Euphratesig nyomultak, és a Rotennu népet, mely déli Syriában lakott, adófizetővé tették; későbbben pedig a Cheták népét, mely úgy látszik éjszaki

Syriában volt telepedve és utóbb II. Ramsessel előnyös békét kötött. Ama tárgyak, melyek a királyi feliratokban mint a meghódított syriai népek adója szerepelnek, feltüntetik a műveltség fokát, melyen nemcsak ama népek általában, hanem különösen a phoenicziek állottak, — ez pedig oly eredménye a tudományos kutatásnak, melylyel szemben Movers fejtegetései feleslegesek. Szerző felhasználhatta továbbá az Aegyptologia ama kutatásait, melyek a későbbi, de a Psammetichidák előtti időre nézve kimutatják, hogy a sémi, tehát phoenicziai elem alsó Egyiptomban nagy mértékben volt elterjedve, a mint azt különösen Ebers kimutatta.

A phoenicziaiak keleti összeköttetései nem tartozván Karthago történetére, szerző ezekkel nem is foglalkozik, hanem annál bővebben szól (26—40. l.) a Földközi-tenger nyugati partjainak elfoglalásáról, melynek okát abban találja, hogy a phoenicziaiak hírt vettek ama partok fémeiben való gazdagságáról, mely hír különösen Sardiniaira, de valószínűleg Hispaniára is vonatkozott és talán épen Sardinia és Sicilia lakosai által, kik, mint elébb említettem, Egyiptommal érintkeztek, velök közöltetett. Igen helyes továbbá azon nézet is (29. l.), hogy először a végpontokon, Hispaniában, alapítottak gyarmatok és csak későbbben a közbe eső helyeken is.

A második fejezetben Karthago és «Kis-Africa» földrajzi leírását adja, mely ép oly plasztikus mint megbízható; ehhez kapcsolja szerző azon kérdés fejtegetését, vajjon minő lehetett Libyáának legrégebb lakossága az egyiptomi feliratok szerint. E tárgyban először Ebersnek nyomán haladva, elveti amaz állítást, hogy a bibliában említett «Put» nép Egyiptomhoz nyugatra lakott, továbbá megczáfolja Moversnek azon hypothesisét, hogy már régebben vándoroltak be sémi (kanaanita) népek Afrikába, melyek az afrikaiakkal összekeveredvén, «liby-phoenikek» lettek, és miután ezek Afrikában éltek, élő bizonyítékai lehettek a bevándorlásnak. Ennek ellenére szerző igen helyesen kimutatja (60—62. l.), hogy ezen név az Afrikában lakó púnokra vonatkozott.

Az igazi tényállást itt is az egyiptomi emlékek segítségével fel lehet deríteni, melyek IV. Amunhotep idejétől kezdve a libyai népeket nemcsak említik, hanem le is ábrázolják, és pedig oly pontosan, hogy azoknak sajátságait a mai berberek is fel lehet ismerni; ezek tehát a régi Leba és Masuas utódjai, kik II. Menephtah idejében még Memphist is végveszélylyel fenyegették. A későbbi adatokat, melyek a libyai népekre vonatkoznak, szerző különösen Hekataeos és Herodotból veszi. — Miután még Afrikának azon terményeiről szólt,

melyek a phoenicziai gyarmatosítást előmozdították, átmege azon kérdés fejtegetéséhez, hogy vajjon mikor alapított Karthago? Ez a harmadik fejezetnek tartalma és a könyv legérdekesebb részeinek egyike. Eddig a történetírók, vagy Timaeos vagy Philistos után indulva, a város alapítását vagy 826-ra vagy a trojai háború előtti 50-ik évre teszik, vagy végre mind a két adatot össze akarván egyeztetni, Karthago kétszeres alapításáról beszélnek. Meltzer mindazon mondákat, valamint variánsaikát is, melyek Karthago alapítására vonatkoznak, nagy gondnal és nagyon higgadtan megvizsgálja, kimutatja ezen mondák egymástól való függését és, míg elődjei csak addig mentek kritikájukban, hogy az alapítás történetét mythikusnak nyilatkoztatták ki, de az időre vonatkozó adatokat hiteleseknek vélték, addig szerző teljes következetességgel azt vitatja, hogy nem csak a történeti adatok költöttek, hanem az időpont is, úgy hogy mindent összefoglalva a hagyomány után indulva sem az alapítás módjáról sem idejéről nem tudunk semmit. A kritika ezen következetes alkalmazása nem fog általános helyeslésre találni, mert ily fontos város alapításáról mégis csak jobb valamit, mint semmit sem tudni, — én részemről tökéletesen egyetértek szerzővel, midőn azt mondja (141. l.): *das Einzige, was wir zu wissen behaupten können, besteht darin, dass Karthago von Tyriern, übrigens unter gänzlich unbekanntem Umständen, gegründet war und der Zeit vor der stärkeren Ausbreitung der Griechen im westlichen Mittelmeer entstammte.*

A három első fejezetben szerző kénytelen volt különböző források ellentétes adataiból megalkotni a történeti fonalat, a negyedik és ötödik fejezetben, oly eseményekről szólva, melyekben karthagóiak és görögök együtt szerepelnek, sokkal könnyebb a munkája. A negyedik fejezetben Karthago emelkedéséről szól. Miután az legalább részben az anyaország hanyatlásával függ össze, melyet az assyriai hatalom új emelkedése okozott, szerző ebben is sokkal biztosabb adatokra támaszkodhatik, mint elődjei; felhasználhatta az assyriai királyok feliratait, melyek megbízható fordításokban már közkézen forognak. De ő Karthago emelkedését nem csak az anyaország hanyatlásával hozza összeköttetésbe, hanem a görögök nyugotfelé való terjeszkedésével is, mely különösen a Kr. előtti hatodik század közepe óta nagyobb mérvben történt. Karthago ismerte fel leginkább a görögök részéről fenyegető veszélyt, és a midőn a többi pún városokkal a hathatósabb ellentállás céljából egyesült, meg is szerezte magának azon hatalmas állást, melyből csak Róma tudta kiszorítani.

Miután a görögök ama terjeszkedésére nézve teljesen megbízható adataink vannak, különösen a perzsák ellen indított lázadás ideje óta, természetes, hogy Karthago története is biztosabb alapon nyugszik, mint az előbbeni időben, a midón a görögökkel nem oly sűrűn érintkezik. Tudomásunk van továbbá azon szövetségekről, melyeket Karthago először az etruskokkal, de későbbben különösen Rómával kötött, és ezekről szólva szerzőnknek alkalma van azon nézetét kifejteni, hogy az első római szerződés szövege teljesen autentikus, de másképp magyarázandó mint eddig közönségesen tették; a rómaiak ezen szerződés által *Karthago nyugati birtokaitól*, különösen Tarsistól, távol tartattak. Ezenkívül még kiemelendő ezen fejezetből két pont; először az, hogy szerző a Kyrenaike és a karthagói terület közti határra vonatkozó Philainek mondáját mint teljesen megbízhatatlant elveti, továbbá azt, hogy Mommsennel egyetértve a karthagóiak részéről a sicíliai görögök ellen viselt háborút a perzsa háborúval hozza összeköttetésbe, habár épen Herodot ezen összefüggésről nem szól. A fejezet végén pedig még Hanno Periplusáról szól röviden és kimutatja Müller Károly nyomán, hol keresendők a karthagoi gyarmatok Afrika nyugoti partjain. Ezzel Karthago történetét körülbelül az 5-ik század közepéig vezette le.

Az utolsó fejezet tulajdonképen a görög történetnek egy része, annál is inkább, mert a források csaknem kivétel nélkül görögök, és így terjedelmesebb görög történetben, minő Groteében is elég bőven van feldolgozva. Szerző szól e fejezetben az athéneiek beavatkozásáról a sicíliai ügyekbe, a két Dionysiosról, Timoleon működéséről és Agathokles kalandos életéről, tetteiről és haláláról, melynek évével (306 Kr. e.) szerző befejezi nagybecsű műve első kötetét, melyet remélhetőleg nemsokára a második követni fog.

FRÖHLICH RÓBERT.